

رہنمای پارت ہا بر قالی ترکمن

www.ketabir

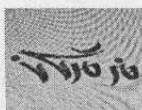
سیرشناسه	:	طبایطابی خاتم بخشی، شیما، ۱۳۵۳-
عنوان و نام پدیدآور	:	رد پای پارت ها بر قالی ترکمن/ مولف شیما طبایطابی خاتم بخشی.
مشخصات نشر	:	تهران: موسسه فرهنگی هنری بردیا هنر مهرگان، انتشارات هنر مهرگان، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۲۷۲ ص: مصور (بخشی رنگی).
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۹۷۲۷۷-۲-۸/ریال ۲۳۰۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	پشت جلد به انگلیسی: Shima Tabatabaei khatambakhshi. Parthian footmark on Turkmen rug.
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	قالی و قالی بافی -- ایران -- بندر ترکمن -- زمینه و موضوع
موضوع	:	Carpets -- Iran -- Bandar Turkmen -- Themes, motives
موضوع	:	هنر تطبیقی
موضوع	:	Art, Comparative
موضوع	:	نقش های برجسته اشکانی
موضوع	:	Relief (Sculpture), Parthian
موضوع	:	قالی و قالی بافی -- ایران -- بندر ترکمن -- طراحی
موضوع	:	Carpets -- Iran -- Bandar Turkmen -- Design
موضوع	:	قالیچه های ترکمنی
موضوع	:	Rugs, Turkmen
موضوع	:	دست بافی -- ایران -- بندر ترکمن
موضوع	:	Hand weaving -- Iran -- Bandar Turkmen
موضوع	:	معماری اشکانی
موضوع	:	Architecture, Parthian
موضوع	:	هنر اشکانی
موضوع	:	Art, Parthian
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۷ ۳۷۶۹ط۹/۳۸۰۹۱۰
رده بندی دیویی	:	۷۴۶ ۷۹۵۰ ۱۳۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۰۰۰۴۶۱

انتشارات :	هنر مهرگان
عنوان کتاب:	رد پای پارت ها بر قالی ترکمن
مؤلف :	شیما طبایطابی خاتم بخشی
نظارت کیفی :	مهناز روانبخش
صفحه آرای :	علی شیروانی
طراح جلد :	مریم روانبخش
چاپ و صحافی :	ترنج
شمارگان :	۱۰۰۰
نوبت چاپ :	اول - ۱۳۹۷
قیمت :	۲۲۰,۰۰۰ ریال
نشانی :	تهران - خیابان پیروزی - ابتدای نبرد - نبش عابدی - شماره ۱۸
تلفن :	۷۷۹۸۲۰۰۴-۷۷۴۶۴۰۸۷

WWW.BH-Mehregan.com
bhmehregan@yahoo.com

پایگاه اینترنتی :
 پست الکترونیکی :

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱.....	مقدمه
فصل اول: مطالعه پیشینه نقشمایه های هنری در منسوجات و معماری در ایران	
۹.....	باستان
۱۰.....	ابتدای سخن
۱۴.....	۱-۱- نقش چیست؟
۱۷.....	۲-۱- نمادها در هنر ایران باستان
۲۰.....	۳-۱- نقوش گیاهی
۲۱.....	۱-۳-۱- گل نیلوفر
۲۴.....	۲-۳-۱- درخت زندگی
۲۶.....	۳-۳-۱- نقش نخل (پالمت)
۲۷.....	۴-۱- نقوش حیوانی
۲۹.....	۱-۴-۱- شیر

- ۳۰..... ۱-۴-۲- بز کوهی و قوچ
- ۳۲..... ۱-۴-۳- اسب
- ۳۳..... ۱-۴-۴- پرندگان
- ۳۴..... ۱-۴-۴-۱- عقاب
- ۳۶..... ۱-۴-۵- حرارات افسانه ای: (شیردال یا گریفین)
- ۳۸..... ۱-۵-۵- نقوش هندسی
- ۴۰..... ۱-۵-۱- دایره
- ۴۲..... ۱-۵-۲- خطوط مثلثی، مواج، زگزاکی
- ۴۵..... ۱-۵-۳- چلیپا یا سواستیکا
- ۵۰..... ۱-۵-۴- ستاره
- ۵۰..... ۱-۵-۵- ستاره هشت پر
- ۵۱..... ۱-۵-۶- نقش شطرنجی
- ۵۱..... ۱-۶-۱- نقوش انسانی

فصل دوم: بررسی نقش مایه های هنر معماری (مطالعه موردی؛ گچبری) و

- ۵۵..... منسوجات اقوام پارسی در آثار به جای مانده
- ۵۶..... ۱-۲- پیشینه ای بر آغاز دوره اشکانی

- ۶۱..... ۲-۲-هنر پارسی.....
- ۶۴..... ۲-۳-هنر معماری (گچبری) پارسیان.....
- ۶۷..... ۲-۳-۱-قلعه ضحاک (زهک) در آذربایجان.....
- ۷۱..... ۲-۳-۲-کاخ پارسی آشور.....
- ۷۳..... ۲-۳-۳-کوره خواجه.....
- ۷۵..... ۲-۳-۴-قلعه یزدگرد.....
- ۷۹..... ۲-۳-۵-کاخ ساسانیه.....
- ۸۱..... ۲-۳-۶-اوروک.....
- ۸۲..... ۲-۴-۱-منسوجات پارسی و نقش مایه ها: آ.....
- ۸۴..... ۲-۴-۱-بافت مکشوفه از گرمی مغان.....
- ۸۶..... ۲-۴-۲-بافته های مکشوفه از لولان.....
- ۸۹..... ۲-۴-۳-بافته های مکشوفه از قومس.....
- ۹۳..... فصل سوم : بررسی نقش مایه های بافته های اقوام ترکمن ایران.....
- ۹۴..... ۳-۱-تاریخ قوم ترکمن.....
- ۹۶..... ۳-۲-جغرافیای طبیعی مناطق ترکمن نشین ایران.....
- ۱۰۰..... ۳-۳-سکونت گاه های اولیه ترکمن ها.....

- ۳-۴- فرهنگ اقتصادی ترکمن های ایران..... ۱۰۱
- ۳-۵- قبایل و طوایف ترکمن ها..... ۱۰۲
- ۳-۶- تاریخچه قالی ترکمن..... ۱۰۵
- ۳-۷- نقوش در قالی ترکمن..... ۱۰۹
- ۳-۷-۱- نقوش حیوانی..... ۱۱۶
- ۳-۷-۱-۱- غوجاق (ساخ قوچ)..... ۱۱۸
- ۳-۷-۱-۲- نقش شتر..... ۱۲۱
- ۳-۷-۲- نقوش گیاهی..... ۱۲۲
- ۳-۷-۲-۱- درخت زندگی..... ۱۲۴
- ۳-۷-۲-۲- نقش درخت توت..... ۱۲۶
- ۳-۸-۱- نقوش اسباب و لوازم زندگی..... ۱۲۷
- ۳-۸-۱-۱- نقش دغاچیک (بازوبندی)..... ۱۲۷
- ۳-۸-۲- چرخ پلک..... ۱۲۸
- ۳-۸-۳- حرف S..... ۱۲۹
- ۳-۸-۴- نقش لوزی..... ۱۲۹
- ۳-۸-۵- نقش خمتاز..... ۱۳۰

فصل چهارم: بررسی نقوش تطبیقی گجبری های پارتی و بافته های اقوام

- ۱۳۱ ترکمن ایران
- ۱۳۲ پیشینه ای بر نقوش
- ۱۳۴ ۱-۴- نقوش گیاهی
- ۱۴۳ ۲-۴- نقوش هندسی
- ۱۵۱ فصل پنجم: فرجام سخن
- ۱۵۲ فرجام سخن
- ۱۶۳ تصاویر
- ۲۲۹ فهرست منابع و مآخذ
- ۲۳۰ منابع فارسی، کتاب ها
- ۲۳۷ مقالات
- ۲۴۴ منابع پایان نامه ها
- ۲۴۵ منابع انگلیسی
- ۲۴۷ منابع اینترنتی
- ۲۴۹ منابع تصاویر

مقدمه

با توجه به شکوه معماری ایران باستان، بدون تردید، پارت ها می بایستی در معماری حائز خصوصیتی بوده باشند که آن ها را متمایز از دیگر گونه های معماری کرده است. با سقوط امپراتوری هخامنشی توسط اسکندر مقدونی، دنیای غرب بر دنیای شرق چیره شد ولی اسکندر قبل از برقراری امپراتوری هلنیستی در جهان از دنیا رفت. ایران سهم سلوکوس، سردار اسکندر مقدونی گردید. اما کشمکش های سلوکیان با نیروهای غرب بینه شورش پارتیان را به وجود آورد. اشکانیان در شرایط بسیار شوا، سیاسی و اجتماعی وارد عرصه شدند و برخی از ویژگی های کهن ایرانی را احیا کردند.

در تاریخ، پارتیان مردمی شاد و هنردوست معرفی شده اند با وجود آسیب های جدی که بر آثار هنری اشکانیان وارد شده است، هنوز آثار بسیاری از آن زمان که مؤید ذوق و هنرمندی و هنرپروری آنان است به یادگار مانده است.

این نکته قابل ذکر است که پادشاهان اشکانی بر خلاف سلاطین هخامنشی به ابنیه و آثار، چندان علاقمند نبودند و از ایشان یادگاری های عظیمی مانند دوران هخامنشی بر جای نمانده است. معماری رسمی

آغاز دوره پارت ها، مانند معماری دوره سلوکی به سبک یونانی بود، اما پارت ها که خود از نژاد ایرانی بودند به معماری بناهای خود در شرق (خراسان) تداوم بخشیدند ولی آن را با هنر یونانی آراستند. اما به تدریج با زوال نفوذ یونان در آسیا و گسترش نفوذ رومی، پادشاهان اشکانی که به هوان راهی از یونانیان در برابر رومیان شهرت یافته بودند، سرانجام در سیاست و سر، روشی را پیش گرفتند که بیش از پیش جنبه ایرانی یافت. (گشایش ۳۸۷، ۲۱۷).

این خصوصیات جدا از نوع معماری می تواند در گونه شناسی و نیز چیدمان و آرایه های تزیینی تعریف شود. البته با توجه به منابع اندک ما از این دوره تاریخی، بدون شک بسیاری از ظرفیت ها و نوآوری های معماران و هنرمندان این دوره تاریخی در بستر زمان از میان رفته است و اکنون شاید نتوانیم نمایه ای روشن از آن ها به دست آوریم.

در بستر مطالعه در معماری داخلی پارتیان، نکته مهم و سنهود، استفاده وسیع آن ها از تزییناتی مانند نقاشی و گچ بری است. این شیوه به خصوص در تزیینات گچ بری با استفاده از الگوهای هندسی و گیاهی، بعدها در دوره ساسانی و سپس دوران معماری اسلامی بسیار مورد توجه قرار گرفت. هنر گچ بری در معماری ایران تا دوره معاصر رو به

رشد و توسعه بوده است.

در این دوره استفاده تزئینی از گچ، جای خود را در معماری باز کرد و گچ بری رواج و رونق یافت؛ که در بسیاری از آثار این دوره از جمله قلعه یزدگرد، کاخ آشور، قلعه ضحاک و کوه خواجه می توان نشانی از این هنر یافت. گچ بری در این دوران با استفاده از ملاط گچ آمیخته با خاک مرمر با اسلوب کنده کاری و قالب گیری اجرا می گردیده که در این سبوه ها رنگ آمیزی معمول بوده است و علاوه بر هدف کلی رنگ آمیزی، ایجاد تضاد رنگی بین طرح و زمینه در اسلوب قالب گیری مبادرت به برجسته نمایی بیشتر طرح ها می کردند. در دوره اشکانیان هنر ایران تا حدودی ملهم و متأثر از سنتهای پیشین خود بود. با این حال این هنر تماماً ایرانی به شمار می رفت و اگرچه از نظر تکنیک و موضوع تا حدی دچار انحطاط شده بود ولی ریشه ی ملی خود را حفظ کرده بود. رونق هنر گچ بری بیشتر به سبب وفور گچ معدنی و سهولت کار با آن بوده که رصبت بیشتری در استفاده از این روش تزئینی را سبب می گشته است.

در آن روزگار ملاط گچ به سهولت بر دیوار کشیده می شد و به سرعت خود را می گرفت و سفت می شد لذا هنرمندان اشکانی به

سرعت و سهولت می توانستند سطح وسیعی را با نقش و نگاره های زنجیره ای بپوشانند. رواج این نوع نقوش تکرار شونده را برخی مرتبط با نقوش مشابهی می دانند که در بافته های ایلپاتی پارتیان چادر نشین مشاهده می شود. در دوره اشکانی صنایع دستی نیز ترقی کرد و این خود عامل مهمی در تجارت و بازرگانی با بنادر سوریه و فنیقیه بود.

یکی از عمده ترین کالاهای صادراتی زمان اشکانیان، بافته های پارچه ای بود که به نقش و تصاویر مقتبس از نقوش اساطیر ایرانی و یونانی مزین بود. همانطور که گفته شد هنر گچ بری در دوره پارتیان دارای خصوصیتی حائز اهمیت می باشد.

اساطیر نقش عمده ای در فرهنگ و هنر ایران باستان داشته اند ، به طوری که تداوم آن ها تا به امروز باقی مانده است از جمله آن ها می توان به اساطیری با نقوش گیاهی ، حیوانی و هندسی اشاره داشت. همانطور که گفته شد، هنر گچبری در دوره پارتیان دارای خصوصیتی حائز اهمیت می باشد. لازم به ذکر است که هنر استفاده از گچ در ایران باستان ، سابقه ای بسیار طولانی و مرتبط با عیلام میانی را به دوش می کشد. این هنر والا در کنار دیگر صنایع مستظرفه ایران باستان ، همچون نگینی می درخشد.

از دیگر صنایع قابل اهمیت و ذکر، صنعت قالیبافی است. در طول چهار هزار سال آغازین، در توسعه صنعت بافت تنها دو شاخص در چرخه فرهنگی حوزه فلات ایران قطعی شده است.

بافت قالی و مفروش نمودن کاخ ها و تالارها از گذشته های بسیار دور، یکی از هنرهای ویژه ایرانیان بوده است. بافندگان ایرانی با بهره گیری از موقعیت ویژه جغرافیایی ایران و با به کارگیری شیوه های متنوع بافندگی، اسامی از جنس و تناسب مقیاس نقش ها با توجه به نوع طرح بافت مورد نظر نقش مهمی در پیشرفت و توسعه صنعت بافندگی داشتند.

هیچ رشته ای از هنرهای صنعتی در ایران به اندازه قالیبافی مهم نیست. ساکنان قدیم پهنه ی ایران بر حسب نیزی که به پوشاک و فرش زیر پا داشتند به فنون ریسندگی و پارچه بافی و قال بافی آشنا بوده، از پشم و موی گوسفند و بز، فرش و تن پوش درست می کردند. نشانه و آثار آن در اشیاء پیدا شده از دوران پیش از تاریخ نمودار می باشد.

مینیاتورها گرچه اطلاعاتی به ما در زمینه هنر فرش بافی به ما می دهند، اما روشنایی قاطعی بر تاریخ مبهم و تیره فرش بافی نمی افکنند. با وجود این، آن ها به طور قاطع نشان می دهند که هنر

قالیبافی چه منزلتی داشته است.

از بیان این تاریخچه چنین می توان نتیجه گرفت که این هنر علاوه بر نیازهای مادی و معنوی از هزاران سال پیش در پهنه ایران به وجود آمده و طی قرن های متمادی تکامل یافته و در هر سده ای به نحو دلپذیری به بار گزیده است. از جمله قالی هایی که به طور خاص در ایران از طرح ، نقش ، ای منحصر به فرد برخوردار هستند ، قالی های ترکمنی می باشند.

ترکمن های ایران (به ترکمنی: Eyran Turkmenleri) یکی از اقوام ترک تبار ایران هستند که عمدتاً در نواره های شرقی دریای خزر، شامل بخش های شمالی و شرقی استان گلستان و در بخش هایی از خراسان موسوم به ترکمن صحرا و اطراف رودخانه آترک و گرگان رود سکونت دارند (fa.wikipedia.org).

هنر قالیبافی در میان مردمان ترکمن از ارزش والایی برخوردار است و تمامی نقوش به کار رفته بر روی این دست بافته ها به عنوان میراث با ارزش فرهنگی چون افسانه ها، داستان ها و سایر عناصر فولکلوریک، سینه به سینه از مادر بزرگ ها و پیرزنان طایفه به جوان تر ها رسیده است و در واقع صنایع دستی ،امانتدار و نگهدارنده پیام قومی است و

زوالش، زوال فرهنگ قومی را به دنبال دارد. (مصاحبه با آقای پوری)

نقوش اجرا شده بر روی این بافته ها، طرح هایی هندسی و شکسته هستند که نشان از آداب و سنن و عقاید مردمان ترکمن دارد، و فرهنگی غنی را در خود جای داده اند. در پژوهش حاضر، با توجه به گستره حکومت پارتیان در مناطقی که در حال حاضر اقوام ترکمن ایران (شمال و شمال شرق) ساکن می باشند و با توجه به نقوش به جای مانده در بافته های ترکمن، این احتمال پیش می آید که نقوش متأثر از نقش مایه های ایران باستان باشند که از این جمله می توان به یادگاری های باقی مانده دوران اشکانی اشاره کرد.

از آن جایی که بافته های آن دوران به غیر از چند مورد در دسترس نیست، معماری می تواند یادمانی از نقش مایه های آن دوران باشد. لذا این کتاب را در پنج فصل به سرانجام می رسانیم. در فصل اول کار، به بررسی و تجزیه و تحلیل نقوش تزئینی و نقش مایه های مردمان ایران باستان که شامل نقوش ایجاد شده بر روی بعضی آثار معماری، منسوجات، برخی سفالینه ها، برخی اشیاء با نماد حیوانی، مهرها اشاره خواهد شد.

در فصل دوم قوم پارتی و هنر گچبری و بررسی بعضی از نقوش پیاده

شده بر منسوجات این قوم مورد ارزیابی قرار می گیرد. در فصل سوم ، بررسی نقش مایه های بر قالی بافته های مردمان ترکمن ایران را شناسایی و تحلیل خواهیم کرد.

در فصل بعد، یعنی فصل چهارم ، بررسی نقوش تطبیقی گچبری دوران پارتی و نقش مایه های بافته های ایل ترکمن ایران مورد بررسی قرار خواهد گشت. در فصل پایانی نتیجه کار بیان می شود.

www.ketab.ir